

MAHSULOT TAQSIMOTIGA OID BITIM – DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK SHAKLI SIFATI. QONUNCHILIK TAHLILI

Aminov Mirobbos Askar o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti doktoranti

e-mail: mr4689959@mail.ru

Annotatsiya:

Ushbu tezisda mahsulot taqsimotiga oid bitimlar davlat-xususiy sheriklikning bir shakli sifatida qonunchilik tahlili asosida o'rganilgan.

Kalit so'zlar: davlat, davlat-xususiy sheriklik, mahsulot taqsimotiga oid bitim.

Mamlakatimizning tabiiy yerosti qazilma boyliklari neft va gaz, shuningdek, boshqa bir qator foydali qazilmalar bo'lib, jamiyatimiz farovonlik darajasi ana shu resurslar bilan uzluksiz ta'minlash imkoniyatiga bog'liq. Biroq, ularni qidirish, ishlab chiqarish va qayta ishlash jarayoni katta moliyaviy xarajatlarni, maxsus jihozlarning mavjudligini, shuningdek ularni amalga oshirish tajribasini talab qiladi.

Ushbu holatlar davlatning xususiy sektor bilan neft, gaz va boshqa tabiiy resurslarni qazib olish bo'yicha o'z mablag'larini investitsiyalash orqali hamkorlik qilish imkonini beradigan davlat-xususiy sheriklik shaklini yaratishga olib keldi. Bunday sheriklik mahsulot taqsimotiga oid bitimdir.

Davlat-xususiy sheriklik shakllaridan foydalanish amaliyoti va erishilgan imkoniyatlarni ko'rib chiqsak maqsadga muvofiqdir. O'zbekistonda keng qo'llaniladigan davlat-xususiy sheriklikning eng ommabop shakllaridan biri bu 2001-yil 7-dekabrda qabul qilingan "Mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi qonuni¹ asosida tuziladigan mahsulot taqsimoti bitimlaridir. Ushbu xususiy sheriklik konlarni qazib olishga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda o'zining samaradorligini ko'rsatdi. Hozirgi vaqtda "Lukoil" va "Gazprom" (Rossiya), "PETRONAS" (Malayziya), "Kossor Operating Company" (Vetnam), CNPC (Xitoy), "KNOC" va "KOGAS" (Janubiy Koreya) va boshqa kompaniyalar bilan mahsulot taqsimoti shartnomalari tuzilgan.

Mahsulot taqsimotiga oid bitimning **davlat-xususiy sheriklik shakli sifatida xususiyatlari**. "Mahsulotni taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunning 1-moddasida mahsulot taqsimotiga oid bitimning maqsadi

¹ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi // www.lex.uz

O‘zbekiston Respublikasi hududida konlarni aniqlash, qidirish va foydali qazilmalarni kavlab olishga investitsiyalar kiritilganda mahsulot taqsimotiga oid bitimlarni tuzish, ijro etish va bekor qilish jarayonida yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir².

Mahsulot taqsimotiga oid bitimning **tarafllari** davlat va xususiy sheriklardir. Davlat sherigi O‘zbekiston Respublikasi bo‘lib, uning nomidan shartnomada O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki u vakolat bergan organ hisoblanadi.

Xususiy sherik tomonida "Mahsulotni taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunning 4-moddasiga binoan, konlarni aniqlash, qidirishga va foydali qazilmalarni kavlab olishga o‘z mablag‘larini, qarzga olgan yoki jalb etgan mablag‘larini (mol-mulkini va (yoki) mulkiy huquqlarini) kiritayotgan investor.

Mahsulot taqsimotiga oid bitimning **amal qilish muddati**. Bitimning amal qilish muddatini taraflar belgilaydi. Bitimning amal qilishi investor tashabbusi bilan, u o‘z zimmasiga olgan majburiyatlarni bajargan taqdirda, foydali qazilmalar iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq tarzda qazib olinishini tugallash hamda yer osti boyliklaridan oqilona foydalanish va ularni muhofaza qilishni ta‘minlash uchun yetarli bo‘lgan muddatga uzaytiriladi. Bunda ana shunday uzaytirish shartlari va tartibi bitim bilan belgilanadi. ("Mahsulotni taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunning 11-moddasi).

Mineral xomashyo qazib olishni **moliyalashtirish** mahsulot taqsimotiga oid bitim bo‘yicha investorning o‘z, qarz yoki jalb qilingan mablag‘lari (mulk va (yoki) mulkiy huquqlar) mablag‘lari hisobidan amalga oshiriladi.

DXShning ushbu shakli ishtirokchilarining **xatarlari** quyidagicha taqsimlanadi: investor investitsiya va tijorat risklarini, davlat hamkori esa siyosiy, ijtimoiy va huquqiy risklarni o'z zimmasiga oladi.

Xususiy va davlat sheriklarining mahsulot taqsimotiga oid bitim bo'yicha **foydas** "Mahsulotni taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunning 15-moddasiga asosan quyidagicha taqsimlanadi. Qazib olingan (ishlab chiqarilgan) mahsulot davlat bilan investor o‘rtasidagi bitimga muvofiq taqsimlanmog‘i lozim bo‘lib, bitimda:

² O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2002-y., 1-son, 12-modda; 2003-y., 9-10-son, 149-modda; O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami, 2007-y., 52-son, 533-modda; 2008-y., 52-son, 513-modda; Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son; 12.10.2021-y., 03/21/721/0952-son

qazib olingan (ishlab chiqarilgan) mahsulotning umumiy hajmini va uning qiymatini aniqlash;

qazib olingan (ishlab chiqarilgan) mahsulotning kompensatsiya mahsuloti sifatida investorga mulk qilib beriladigan qismini (shu jumladan uning eng yuqori yoki eng past miqdorini) aniqlash;

qidirish ishlarining va yer qa'ri uchastkasini boshqacha tarzda tadqiq etishning natijalarini investorga foydalanishga berishga qilgan xarajatlarini qoplash uchun qazib olingan (ishlab chiqarilgan) mahsulotning davlatga beriladigan qismini aniqlash;

foydaga qolgan mahsulotni (bunday deganda qazib olingan yoki ishlab chiqarilgan mahsulotning ushbu Qonunning qoidalariga muvofiq yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun to'lovlarni to'lashga ishlatiladigan bir qismi, kompensatsiya mahsuloti, shuningdek davlat tomonidan qilingan xarajatlarini qoplash uchun davlatga beriladigan bir qismi chegirilganidan keyingi holati tushuniladi) taqsimlash;

qazib olingan (ishlab chiqarilgan) mahsulotning davlatga tegishli qismini yoki shu bahodagi ekvivalentini unga berish;

qazib olingan (ishlab chiqarilgan) mahsulotning investorga tegishli qismini yoki shu bahodagi ekvivalentini unga berish shartlari va tartibi nazarda tutilishi kerak.

Bundan tashqari, Davlat kompensatsiya mahsulotini, shuningdek foydaga qolgan mahsulotning bitim shartlariga muvofiq investor ulushi hisoblanuvchi qismini investorga mulk qilib beradi.

Bitim shartlariga muvofiq investorning mulkiga o'tadigan mahsulot hech qanday cheklashlarsiz O'zbekiston Respublikasidan tashqariga olib chiqib ketilishi yoki investor tomonidan ichki bozorda bitimda belgilangan shartlar va tartibda realizatsiya qilinishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida favqulodda holatlar yuzaga kelgan taqdirda, davlat kamida o'ttiz kun oldin investorni xabardor qilib, investorning mahsulotini zarur hajmda olish huquqiga ega. Bu holda mahsulotni olish va investorning ehtimol tutilgan zararlarini qoplash shartlari bitimda belgilab qo'yiladi. ("Mahsulotni taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi qonunning 16-moddasi).

Investorga bir qator **kafolatlar** beriladi. Birinchidan, Mahsulot taqsimotiga oid bitim shartlarining barqarorligi kafolati, xususan, Qonunning 24-moddasiga binoan, taraflarning kelishuviga binoan bitim shartlariga kiritilgan o'zgartishlar bitimda

nazarda tutilgan tartibda va shartlarda amalga kiritiladi. Agar bitimning amal qilish muddati mobaynida qonunchilik bilan investorning bitim doirasidagi faoliyatining tijorat natijalarini yomonlashtiruvchi normalar belgilanadigan bo'lsa, bitimda qayd etilgan shartlar amal qiladi. Agar qonunchilik bilan ishlarni bexatar olib borish, yer osti boyliklarini, atrof muhitni va fuqarolar sog'lig'ini muhofaza qilish standartlariga (normalariga, qoidalariga) o'zgartishlar kiritiladigan bo'lsa, mazkur qoida qo'llanilmaydi.

Ikkinchidan, investorga mahsulot taqsimotiga oid bitimga muvofiq o'zi sotib olgan va amalga oshiradigan mulk va boshqa huquqlarni himoya qilish kafolatlanadi. Investorga Mahsulot taqsimotiga oid bitimdoirasida u tomonidan sotib olingan va amalga oshirilgan huquqlarni cheklovchi qonuniy qoidalar qo'llanilmaydi.

Yuqoridagi tahlillarimizdan shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ham davlat-xususiy sheriklikning bir shaklidir. Shundan kelib chiqib, "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni³ning 1-moddasiga quyidagi tartibda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritishni taklif qilamiz:

"Ushbu Qonunning maqsadi davlat-xususiy sheriklik, shu jumladan konsessiyalar hamda mahsulot taqsimoti to'g'risidagi bitimlar sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Ushbu Qonunning amal qilishi davlat xaridlari sohasiga nisbatan tatbiq etilmaydi. Konsessiya loyihalarini va mahsulot taqsimoti to'g'risidagi bitimlar ro'yobga chiqarish, shuningdek konsessiya shartnomalari hamda mahsulot taqsimoti to'g'risidagi bitimlarni tuzish ushbu Qonunda davlat-xususiy sheriklik loyihalari uchun belgilangan tartibda amalga oshiriladi."

Bundan tashqari "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 3-moddasi birinchi qismi to'qqizinchi xatboshi bilan to'ldirishni taklif qilamiz:

"mahsulot taqsimotiga oid bitim - shartnoma hisoblanib, unga muvofiq O'zbekiston Respublikasi haq olish asosida va muayyan muddatga chet ellik investorga bitimda ko'rsatilgan yer qa'ri uchastkasida konlarni aniqlash, qidirish va foydali qazilmalarni kavlab olish hamda shular bilan bog'liq bo'lgan ishlarni

³ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 11.05.2019-y., 03/19/537/3113-son; 23.01.2021-y., 03/21/669/0060-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son; 07.06.2022-y., 03/22/775/0477-son; 03.07.2023-y., 03/23/850/0439-son

olib borish uchun mutlaq huquqlar beradi, investor esa mazkur ishlarni o'z mablag'lari hisobiga va tavakkal qilib amalga oshirish majburiyatini oladi."

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2002-y., 1-son, 12-modda; 2003-y., 9-10-son, 149-modda; O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2007-y., 52-son, 533-modda; 2008-y., 52-son, 513-modda; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son; 12.10.2021-y., 03/21/721/0952-son
2. "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 11.05.2019-y., 03/19/537/3113-son; 23.01.2021-y., 03/21/669/0060-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son; 07.06.2022-y., 03/22/775/0477-son; 03.07.2023-y., 03/23/850/0439-son